

zác ellen Bulgáriában, mert féltek a bizánciak erejétől. (Erre lásd például Makk F.: *A bizánci fenyegetés árnyékában*. Hadtörténelmi Közlemények 114 (2001) 1. szám 130–138.) Ezt a fontos — addig magyar szerzők által nem ismert — forráshelyet felhasználva sikerült először konkrétan kimutatni azt, hogy 970 után miért szüntek meg a balkáni magyar kalandozó hadjáratok. Ahogyan 955 után — latin forrás által igazolható módon — a magyarok féltek I. Ottó német uralkodó haderejétől, s emiatt leálltak a nyugati hadjárataikkal, ugyanúgy 970 után a magyar vezérek féltek a Bizánci Birodalom megnövekedett katonai erejétől, s ezért felhagytak a balkáni betöréseikkel.

Ez az eset is erősítheti a bizakodást, hogy más magyar érdekű forráshelyek ugyancsak találhatóak lehetnek még bizánci szövegekben.

Határozott meggyőződés az, hogy Olajos Terézia jelen kötete — hiánypótló munkaként — nagyon értékes és nélkülözhetetlen kézikönyv lesz a korabeli magyar történelem további kutatásához.

Makk Ferenc

Pálffy Géza – Soltész Ferenc Gábor – Tóth Csaba

CORONATUS POSONII ...

Bratislavské korunovačné medaily a žetóny (1563–1830).

A pozsonyi magyar uralkodókoronázások érmei (1563–1830)

Szlovák Nemzeti Múzeum – Történeti Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum

Pozsony–Budapest, 2014. 156 o.

Nagy érdeklődést kiváltó kiállítás nyílt meg Pozsonyban 2014 nyarán. A vár, amelyik önmagában is elsőrangú turisztikai célpont, adott átmeneti szállást jó harmadfél évszázad koronázási érmeinek. A méretes terem vitrinjeiben mintaszerűen elhelyezett több mint 200 érme a vándorkiállítás végén — körmöcbányai és erdélyi állomásokon át — 2016-ban jut el Budapestre.

A történelem, s ezen belül a numizmatika iránt érdeklődők kitűnő minőségű, határozott műgonddal szerkesztett, tartalmas katalógust vehettek — vehetnek — kézbe a kiállításokon. A keménykötésű, egykorú metszetekről és festményekről készült színes mellékleteket sem nélkülöző kiadvány nem tartalmazza valamennyi bemutatott veret mérethű fényképét, de a 116 elő- és hátlapot elénk táró felvétel az ízelítőnél számottevően többet nyújt azoknak, akik a koronázási érme katalógusát lapozgatják.

A szlovák és magyar nyelvű kötet hatalmi és művészeti reprezentációról szóló rendkívül igényes bevezető tanulmányát *Pálffy Géza* írta a „Magyar uralkodó koronázások a kora újkori Pozsonyban” címen. Buda, majd Székesfehérvár — az ősi koronázó város — oszmán uralom alá kerülését (1541, illetve 1543) követően a Bécshez közeli, jelentős szabad királyi város, Pozsony lett az ország igazgatási székhelye. 1561-ben a magyar tanácsosok egybehangzó javaslatukban jelölték meg I. Miksa koronázásának színhelyül a pozsonyi Szent Márton templomot. Bécsben mind a helyszínt, mind „*a régi és az ősi szokás szerinti*” koronázást elfogadták.

Ennek ellenére az 1563. évi koronázást megelőzően számos szertartási és a politikai reprezentációt érintő kérdést kellett tisztázni. Egyházi részről a római szertartáskönyv zsinórmértékül szolgált, írásban rögzített világi koronázási rendtartás azonban nem állt korábról rendelkezésre, ezért először az elemek számbavétele volt szükséges, majd sorrendjüket kellett kialakítani. Belső és külső ellentéteket kellett áthidalni, nem volt teljes az egyetértés az egyházi és a világi főméltóságok között sem; igen erős köznemesi igények merültek fel, amelyek némi leegyszerűsítéssel az uralkodó és a világi rendek nézetkülönbségéből eredtek. I. Ferdinánd ugyanis az elsőszülöttségi jog alapján akarta fiát királlyá koronáztatni, a világi rendek álláspontja szerint viszont Magyarország nem tartozott az örökös tartományok sorába, következésképpen trónja csak szabad királyválasztással volt betölthető.

Oláh Miklós esztergomi érsek az udvar felé húzva egyengette a kompromisszumhoz vezető utat, így 1563 nyarán I. Miksa még, mint osztrák főherceg, valamint már megkoronázott német és cseh király vonult be Pozsonyba, a koronázási szertartásra azonban már a magyar királyt megillető külsőségek közepette érkezett. Atyja, I. Ferdinánd, a rendeknek tett gesztust akkor, amikor a pozsonyi koronázásra nem, mint a Német-római Birodalom császára, hanem Magyarország királyaként jelent meg.

Az ünnepélyes szertartás látványos eleme volt a koronázási menet, amelyben az arisztokrácia színe-java vitte a társországok — 1563-ban még csak Bulgária, Bosznia, Szerbia, Szlavónia, Horvátország, Dalmácia — és a Magyar Királyság zászlaját, valamint a kardokat, az eskü- és a békekeresztet, az országalmát, a jogart és a Szent Koronát. I. Ferdinánd császár mellett a birodalmi országalma és a birodalmi kard utánezatait is láthatták az érdeklődők, e másolatok 1563 után a koronázási szertartás kellékeivé váltak. Többek között a birodalmi felségjelvények mutatták azt a különleges helyet, amelyet a Magyar Királyság a 16. század második felétől a Habsburg Monarchiában elfoglalt; önálló államisággal, belső szuverenitással rendelkezett ugyan, de a meghatározó döntéseket egyre inkább az uralkodói udvarban hozták meg.

Mint ismeretes, 1563 és 1830 között — III. Ferdinánd és I. Ferenc kivételével — Pozsonyban koronázták magyar királyokká a Habsburg uralkodókat, pontosabban 11 királyt és 3 uralkodói hitvest. A koronázási szertartás alapjait 1563-ban rakták le. *Pálffy Géza* kiterjedt — hazai és külföldi — levéltári kutatások, számos tanulmány, könyv- és monográfiarészlet szerzőjeként nemcsak bemutatja, hanem szinte láttatja Pozsony európai érdeklődést kiváltó eseménysorozatának részleteit.

A közembert kápráztató koronázási menetből időnként vert pénzeket, illetve zsetonokat szórtak a nép közé, az egyik metszet hűen ábrázolja az értük folytatott tülekedést. Sejtethető, hogy a tömeg számára azokból verték a legtöbbet, amelyek a legkevésbé voltak értékesek. A súlyos aranyak és a méretes ezüstök aligha jutottak el az utca emberéhez, azok nyilvánvalóan a reprezentatív ajándékozás tárgyaivá váltak.

A magyar királykoronázások változatos érmein és zsetonjain megjelenő uralkodói reprezentációról *Soltész Ferenc Gábor* és *Tóth Csaba* írt kitűnő tanulmányt. Valamennyi megkoronázott személy arcképe és rövid életrajza után következnek a kiválasztott koronázási érmek. Egyházi és világi rendeltetésű példányok is készültek, az előbbieket az áldozatot jelképező 'Opferpfennig'-ek voltak, amelyek helyett kezdetben forgalmi pénzeket, aranyforintokat is felajánlhattak az uralkodók, a későbbiekben azonban súlyos, csupán néhány példányban vert aranyérmek kerültek a helyükre. Fokozatosan szerényebb súlyú változataikkal a bécsi udvari és a magyar főrangúakat, illetve különböző tisztségviselőket jutalmazták meg, majd a 18. században Pozsony város néhány előkelőjének is jutott belőlük. A nép közé szórt érmék — az archaikus szaknyelv szerinti Auswurfmünzen — kezdetben forgalmi pénzek voltak, mellettük a 17. század elejétől az éremképet és a szövegezést tekintve is megjelentek már a ritka alkalomra szánt koronázási zsetonok. A nagy eseménynek helyet adó város neve — „Posonium” — ragozott alakban olvasható először az 1687. évi vereteken (33. és 34. kép), az erősen kicsinyített városkép pedig az 1714-ben készült művészi emlékérmén (79. kép) tűnik fel.

A koronázáshoz kapcsolódó, de jelentős eseményeket, elvárásokat, személyi kvalitásokat megörökítő, művészi színvonalú emlékérmek egy részét ugyancsak bemutatja a katalógus. I. József koronázása (1687) a török elleni felszabadító háború idejére esett, így nem véletlen, hogy a hadi sikerek helyét és idejét több, nagyméretű érmen is megörökítették; néhány esetben I. Lipót császár profilját ugyancsak megmintázták. Egészen különlegesek a 60. szám alatti éremképek, amelyeken I. József előlapi portréját követően, a hátlapon 15 Habsburg uralkodó profilját örökítették meg. III. — császárként VI. — Károly medalionjainak éremképet a hajdani birodalom egyesítésének ismételt igénye, Erzsébet Krisztina császárnéét — nem véletlenül — a szépség, Mária Teréziáét a birodalom megvédésére irányuló törekvés motiválta.

A katalogizált érmek túlnyomó többsége kör alakú, a néhány csegely és ovális érme között fűles, illetve átlukasztott változat is felbukkant azt sejtetve, hogy egyik-másik koronázási érme a későbbiekben öltözet díszéül szolgálhatott. Igencsak eltérő a koronázási érmek tömege, a csaknem 1 grammnyi zsetonoktól a közel 15 dekát nyomó emlékérmig terjednek a katalógusba felvettek adatai.

Az érmek leírása gondos, az eltérő nagyságú betűk megkönnyítik a tájékozódást, az arany- és az ezüstveretek a színek nyomán jól elkülöníthetőek, csupán a csekély számú bronz- és rézveret éremképe látható gyengébben a nemesfémekénél és az ónból készült érmekénél. A katalógusba felvett valamennyi érme elő- és hátlapja alatti tájékoztató az érmék legfontosabb adatainak közlésével zárul, pl. a 35. számú, I. József koronázására ezüstből vert, ovális alakú visszafoglalási érme 76,5x61 mm nagyságú, 147,3 grammot nyom, 1687-ben készült Nürnbergben. Gohl Ödön és Jozef Hlinka írt róla korábban és a Magyar Nemzeti Múzeum példánya nyomán készültek róla a felvételek.

A numizmatikai irodalomban jártas érdeklődők számára nem okoz meglepetést a köriratok sok-sok rövidítése. Közöttük akadnak azonban olyanok is, amelyek láttán — újabb, illetve bőví-

tett kiadásra gondolva — igencsak kívánatosnak tűnik a rövidítések feloldása, például „GR WEIS” = Griechische Weissenburg = Nándorfehérvár = Belgrád (a 45., 46. érem hátlapján).

A kiállítás nem valósulhatott volna meg és a katalógus sem készülhetett volna el a sok-sok közreműködő szorgos munkája nélkül, nevüket a mű 2. és 3. oldalán olvashatjuk. Intézményi közreműködőként feltétlenül említendő a MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport, a közreműködő kollégák közül pedig *Marek Budaj* és *Gödölle Mátyás* nevét legyen szabad kiemelni.

A CORONATUS POSONII címen megjelent katalógus a maga nemében rangos, nemzetközi szinten is versenyképes mű, amelyik angol vagy német nyelvű — legalább rövidített — szöveget is megérdemelt volna.

Buza János

A DIVIDED HUNGARY IN EUROPE

Exchanges, Networks and Representations, 1541–1699. I–III.

Edited by Gábor Almási, Szymon Brzeziński, Ildikó Horn, Kees Tszelszky and Áron Zarnóczki

Cambridge Scholars, Newcastle upon Tyne, 2014. 12+286, 12+213, 12+207 o.

A SZÉTTAGOLT MAGYARORSZÁG

Kölcsönhatások, kapcsolatok és ábrázolások, 1541–1699

A cím nem feltétlenül tükrözi azt a tematikus sokoldalúságot és tartalmi gazdagságot, amit ez a háromkötetes kiadvány nyújt. A rangos angliai kiadó, a több mint hétszáz lapnyi terjedelem azonban már képes tekintélyt ébreszteni. Ítéletünket persze nem a külsődleges jegyek, hanem a tartalom alapján kell kialakítanunk. A huszonkilenc, a koraiújkor Magyarországot történetével foglalkozó tanulmány azonban nem okoz csalódást. Az előszóban pontosan megfogalmazott célkitűzés, a jól körülhatárolt tematika, a választott témák gondos kidolgozása révén a munka számos új ismerettel gazdagítja az olvasót.

Tudományos indíttatásukat és célkitűzéseiket a szerkesztők a mindhárom kötetben azonos szövegű előszóban fogalmazzák meg. A kutatások lehetőségét egy *Magyarország a koraiújkor Európában* tematikájú OTKA pályázat biztosította (száma: 81948), amely a koraiújkor Magyarországot európai kapcsolatait kívánta általában a külföldi kutatókkal, de leginkább az angol nyelvterület olvasóival megismertetni. A témavezetést R. Várkonyi Ágnes, az ELTE professzorasszonya vállalta.

A kutatás célja nem újabb rendszeres, összefoglaló Magyarország történeti munka megírása volt, hanem az, hogy a szerzők önálló kutatásaikra alapozva mutathassák be hazánk 16–17. századi európai jelenlétét. Szükségességét indokolja, hogy Magyarország gyakran kimarad a nyugat-európai történeti áttekintésekből. Annak kapcsán azonban, hogy a munka lemondott az eseménytörténet részletezéséről, szerkesztőinek szembesülniük kellett a külföldieknek szánt munkák általános dilemmájával: vajon tényleg teljességében elhagyható-e a hazai történelem bemutatása, ismerni fogják-e a külföldi olvasók történetünk legalapvetőbb, a tanulmányok megértéséhez mindenképpen nélkülözhetetlen tényeket. Szerzők munkáját megkönnyítendő, az előszó összefoglalja a magyar történelem legalapvetőbb ismereteit. Hiszen a tájékozatlan külhoni olvasókkal nemcsak a Mohács utáni történelem lényeges elemeit kellett megismertetni, hanem azt is meg kellett magyarázni, hogy a koraiújkor Magyarország többet jelentett, mint a 16–17. századi térképeken a Habsburg Birodalom peremén szerénykedő keskeny Magyar Királyság, azt, hogy sem Erdély, sem a hódoltsági terület nem mellőzhető azoknak a szellemi csatornáknak, kapcsolatoknak, információáramlásnak a bemutatásakor, amelyek a széttagolt Magyarország európaiságát fenntartották. Tájékoztatni illett az olvasókat arról, hogy a Kárpát-medencét megosztó ország-, sőt birodalmi határok két oldalán azonos nemzet él, amelyet hagyományai, kultúrája, és — akár mennyire különösen is hangzik — egymással vetélkedő egyházai tartottak össze. Tudatni, hogy a katolikus misszionáriusok és a protestáns lelkészek határokon átívelő lelki támaszt nyújtottak a lakosoknak. Erdély pedig, amely felett a török gyámkodott, nemcsak az anyaország, hanem Európa szemében is a protestantizmus bástyájává vált. Ugyanakkor a munka nem feledkezhetett meg a kapcsolatok másik, határainkon kívül fekvő végpontjairól sem. Hiszen a külföldi olvasók számára távoli, olykor egzotikusnak tűnő országunk egykori erőfeszítései önmagukban ma is csak nehe-